

УДК 908(477)+94(477)“1917/1920”

**ВСТАНОВЛЕННЯ ВЛАДИ ЗУНР В с. ГНИЛЬЧЕ,
ПІДГАЄЦЬКОГО ПОВІТУ
(за матеріалами щоденника Романа Заклинського)**

Роман ТЮТЕНКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історичного краєзнавства

На основі щоденника письменника та історика Романа Заклинського проаналізовано події листопада 1918 р. в селі Гнильче Підгаєцького повіту. Висвітлено етапи встановлення української влади та організацію органів влади в селі.

Ключові слова: Гнильче, Підгайці, ЗУНР, Роман Заклинський.

Листопадовий Чин 1918 р. став визначальною подією в історії України, зокрема Галичини. Ініціаторами повстання стали старшини Легіону Українських Січових Стрільців на чолі зі сотником Дмитром Вітовським. Вони були незадоволені ставленням австрійського уряду до українського питання, який схилився передати Галичину Польщі, не зважаючи на маніфест австро-угорського цісаря Карла I про надання національної автономії народам імперії і перебудову держави в федерацію. Поштовхом до повстання стала відомість про прибуття Ліквідаційної Комісії з Кракова, яка повинна була перебрати владу над Східною Галичиною. Після повстання 1 листопада 1918 р. українці змогли встановити свою владу в містах і селах Східної Галичини й Північної Буковини.

Про організацію влади ЗУНР відомі праці П. Гай-Нижника¹, І. Лісна², Б. Тищика і О. Вівчаренка³, М. Литвина і К. Науменка⁴, С. Макарчука⁵. Близьче до тематики встановлення влади в повітах Галичини в своїй роботі підійшов О. Павлишин⁶. Чимало матеріалів про творення української державности на

¹ Гай-Нижник П. Формування органів державної влади та управління ЗУНР (1918–1920 рр.) / П. Гай-Нижник // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства.- Київ, Українське агенство інформації та друку “Рада”, 2009. – Вип. XXIII. – С. 326–348.

² Лісна І. Становлення української державности в Галичині (1918–1923 рр.) / І. Лісна. – Тернопіль, 2001. – 92 с.

³ Тищик Б., Вівчаренко О. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923 рр. / Б. Тищик, О. Вівчаренко. – Коломия, 1993. – 120 с.

⁴ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. — Львів, 1995. – 368 с.

⁵ Макарчук С. Українська республіка галичан: нариси про ЗУНР / С. Макарчук. — Львів, 1997. – 192 с.

⁶ Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР в повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) / О. Павлишин // Україна модерна. – Львів: Інститут історичних досліджень Львівського державного університету імені Івана Франка, 1999. – С. 132–193.

місцях опубліковано на сторінках “Літопису Червоної Калини”. Відомі розвідки про листопадові дні в Станіславові⁷, Чорткові⁸, Жидачеві⁹, Стрию¹⁰, Галичі¹¹ а також матеріяли з рубрики “Перші дні листопада в Східній Галичині” в Бучачі¹², Бережанах¹³, Рогатині¹⁴, Турці¹⁵ та інших містах Галичини.

Однак, ця проблема з історії сіл Галичини не досліджена. В багатьох публікаціях, через відсутність джерел, листопадові події 1918 р. в селах Галичини не відомі. Не є винятком і село Гнильче, що на Тернопільщині. Проте, завдяки збереженому щоденникові історика і етнографа Романа Заклинського у фондах Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника можемо прослідкувати переломні події 1918 р. з історії цього села.

Село Гнильче розташовується в Підгаєцькому районі Тернопільської області (в часи ЗУНР – Підгаєцький повіт), між населеними пунктами Підгайці і Галич. На початок Першої світової війни число населення села разом з присілками Синявка і Пановичі становило майже 1900 осіб, з них близько 500 осіб – поляки. Тут, під час творення української державності в листопаді 1918 р. на території Західної України, перебував видатний письменник, історик, етнограф, культурно-просвітницький діяч Роман Гнатович Заклинський¹⁶, який записав все побачене й почуте в цьому селі до свого щоденника.

Про важливі події Першої світової війни мешканці села знали здебільшого з часописів, які доходили із запізненням: “В часі творення української держави на території західної України був я у Гнильчу. Тут було зовсім тихо і спокійно, тільки часописи приносили вісти з далекого світа про важні і переломові події”¹⁷.

Час від часу населення отримувало також і листи. Зокрема, зі щоденника довідуємося, що 2 листопада 1918 р. Р. Заклинський отримав листа від поручника

---

⁷ Чепига І. Станіславів – столиця З.О.У.Н.Р. і У.Н.Р. / І. Чепига // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1935. – Ч. 10. – С. 8.

⁸ К. Т. З листопадових днів в Чорткові / Т. К. // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1935. – Ч. 1. – С. 14.

⁹ Василич О. Жидачів у р.р. 1918–1919 / О. Василич // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1932. – Ч. 4. – С. 16.

¹⁰ Лисович Р. Передлистопадові дні в Стрию / Р. Лисович // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1935. – Ч. 11. – С. 15.

¹¹ Блажкевич І. Листопадовий спогад / І. Блажкевич // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1937. – Ч. 12. – С. 4.

¹² Перші дні листопада в Східній Галичині // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1930. – Ч. 3. – С. 20.

¹³ Там само. – С. 21.

¹⁴ Перші дні листопада в Східній Галичині // Літопис Червоної Калини. – Жовква, 1930. – Ч. 6. – С. 23

¹⁵ Там само.

¹⁶ Про життя і діяльність Р. Заклинського див.: Герасимова Р. Г. Заклинський Роман Гнатович / Р. Г. Герасимова // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во “Наукова думка”, 2005. – С. 208.

¹⁷ Львівська національна наукова бібліотека імені Василя Стефаника, відділ рукописів (далі – ЛННБ ім. В. Стефаника, ВР). – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 1.

УСС К. Саєвича, в якому запрошував Р. Заклинського у Станіславів для освітньої роботи. Відповідаючи, К. Саєвичу, Р. Заклинський відписав, що шукає собі таке заняття у Станіславові, щоб вистачало на прожиття. Оскільки, як згадував Р. Заклинський в щоденнику, що життя в Станіславові при найекономніших витратах становило майже 300 корон на місяць: “Дня 2 падолиста с.р. дістав я картку від пор. У.С.С. Саєвича, в котрій він пише, що я був би потрібний до освітньої праці у Станіславові та щоби його повідомити, якби я приїхав до Станіслава. Ся картка була в конверті адресованій до мене Миронком [Заклинським Мироном Романовичем – прим.авт.]...Саєвичеві відписав я, що шукаю собі зайняття у Станіславові, щоби міг там прожити (життя у Станіславові при найощаднішому видаванню грошей коштує тепер 300 к. місячно)¹⁸.

Тож, від усіх цих газетних вістей та листів, Р. Заклинський “бачив, що щось діється, а передусім приготовляється, але не сподівався, що се прийде так скоро і так рано”¹⁹.

Про події Листопадового Чину 1918 р. у Львові в с. Гнильче мешканці дізналися не відразу. Спочатку зрідка доходили всілякі чутки. Так, Р. Заклинський записав, що 3-го листопада з’явилася незрозуміла чутка, що вояки, які хотіли повернутися з відпустки назад до війська, повертають назад додому. Однак, таким вісткам Р. Заклинський не надавав значної ваги: “3. Падолиста появилась неясна чутка, котру я чув від тата, що урльоппників [тих, що мали відпустку – Р. Т.], котрі хочуть вертати до війська по скінченні урльоппу – завертають назад до дому. – До сеї вістки не привязував я тоді більшої ваги”²⁰

Уже наступного дня, 4 листопада 1918 р. до с. Гнильче почали надходити відомості про встановлення української влади в різних населених пунктах Галичини, головно на території сучасної Тернопільщини. Так, 4 листопада, стало відомо, що Галич зайняли Українські Січові Стрільці. Р. Заклинський описав їх так: “малі хлопці, в цивільних одягах з українськими відзнаками на шапках і рукавах”²¹. Також, в с. Горожанка, що неподалік с. Гнильчого, січові стрільці роззброїли місцеву австрійську жандармерію і взяли управління в свої руки. Ввечері того ж дня, як зазначав Р. Заклинський, надійшли відомості про організацію віча в сусідньому с. Дрищів, на якому обрано війта, проголошено українську владу і вибрано міліцію.

Проте, 5 листопада 1918 р. часописи до с. Гнильче перестали надходити. Та попри це, вістки в село потрапляли різними шляхами. Р. Заклинський згадував, що того дня хтось йому повідомив, що директор місцевої школи п. Турчак знав новини про Львів. І через відсутність відомостей Р. Заклинський пішов до нього. Але директор школи сказав йому, що в селі є український козак, комендант

¹⁸ ЛННБ ім. В. Стефаніка, ВР. – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 1-зв.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само. – Арк. 2.

с. Горожанка в громадській канцелярії, і скерував його до козака. В канцелярії стрілець повідомив Р. Заклинському, що вся Східна Галичина є українською: "...ціла Східна Галичина, крім Перемишля, і українська частина Буковини є тепер в руках УССтрільців. Усюди панує спокій, тільки у Львові були бої, але він тепер в українських руках. У Стрию роззброїли УССтрільці ешалон германців, що їхав у Німеччину. Притім була перестрілка"²².

Коли ж стало відомо про перехід влади у Східній Галичині і Буковині до українців, того ж 5 листопада 1918 р. в с. Гнильче було зорганізовано віче. Воно відбулося перед читальнею товариства "Просвіта" без дозволу старства, зазначав Р. Заклинський. Віче охороняла новостворена українська міліція з місцевих січових стрільців: "На ганку перед читальнею стояв молоденький безвусий козак чи гайдамака Першого полку, а кругом нього свіжостворена "міліція" з тутешніх стрільців, що були на відпустках. Вони мали кріси"²³.

Як згадував Р. Заклинський, на віче прийшло небагато людей. Всього було майже 80 мешканців села. Це сталося тому, що віче організували вдень, коли багато людей працювали в полі. Першим промовляв п. Турчак, директор Гнильченської школи. Як писав автор, той "означив теперішню історичну хвилю, вказав на творення української держави на території західної України та що ми скидаємо 250-літнє ярмо польське і московське"²⁴. Також директор вказав на потребу порядку в селі і повідомив про створення міліції. Потім на зборах виступили два січові стрільці. Вони оголосили, що військова влада української держави затвердила п. Турчака комісаром с. Гнильче. Один із стрільців прочитав перелік 12 міліціонерів й повідомив, що Львів захопили поляки, які "не знати як обходяться з нашою інтелігенцією"²⁵. Інший стрілець оголосив, що ніхто, крім міліціонерів, не повинен мати зброї, а всі хто її має, повинні принести зброю, разом з амуніцією, до українського комісара. Попередив, що хто не буде цьому наказу коритися, той буде покараний. Після цих виступів віче завершилося.

Але як писав Р. Заклинський, після виступів цих двох стрільців він вже не мав піднесеного враження. Також відклав свою промову до церковної проповіді або наступного віча парох с. Гнильче о. Шараневич.

Комендант с. Горожанка з допомогою січових стрільців для перехоплення влади роззброїв австро-угорські військові відділи і жандармерію в селах Гнильче, а також у Горожанці та Дришеві. Зокрема, згадував Р. Заклинський, в с. Горожанка він прибув до жандармерії з двома січовими стрільцями і наказав віддати зброю. Жандарми віддали зброю без опору. Австрійський комендант запитав також, що вони мають робити: залишатися чи виїхати. Українці відповіли, що вони вільні в своїх діях. У результаті, колишній комендант залишився в Горожанці, а двоє інших жандармів виїхали роззброєні.

²² ЛННБ ім. В. Стефаника, ВР. – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 2-зв. – С. 2.

²³ Там само.

²⁴ ЛННБ ім. В. Стефаника, ВР. – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 3.

²⁵ Там само. – Арк. 3.

У селі Дрищеві тоді була невелика залога австро-угорського війська. У час затишшя на фронті вона впорядковувала в селі військові кладовища. Комендант с. Горожанки прибув до військовиків залоги, наказав здати зброю й виїхати. Вони також без опору це зробили²⁶.

Роман Заклинський описав особу коменданта Горожанки, організатора української влади в Гнильчі так: “убраний був у шинелю і бараккову шапку, сплескану на поперек і насаджена на потилицю... То дуже молоденький, безвусий хлопець, з майже дитячим лицем; дуже енергійний, спокійний. Він протягом кількох годин зорганізував владу у Гнильчу: установив комісаря, міліцію, відбув віче, був навіть “на шлях отчині” у Гнильчу шукати за зброєю. Загалом той комендант з Горожанки оборотний і спритний хлопець”²⁷.

Так одночасно з іншими населеними пунктами було організовано владу ЗУНР в с. Гнильче. Однак відгомін українсько-польської війни дійшов і до цього села. Неподаляк, в с. Бушівець, було вбито двох українських стрільців. У Пановичах, присілку Гнильче, відбулася стрілянина між українцями і поляками, в якій поранено коменданта села.

Отже, після Листопадового Чину у Львові, 5 листопада 1918 р. українську владу встановлено в с. Гнильче на Підгаєччині. Як в інших галицьких селах і містечках, органи влади були організовані швидко і без перешкод, оскільки в повітах Східної Галичини українці склали абсолютну більшість населення. Встановлення влади на місцях мало велике значення для західноукраїнської держави, бо в іншому випадку її існування було б нетривале. Щоденник Романа Заклинського дає можливість відтворити важливі події локальної історії Галичини в 1918 р.

THE ESTABLISHMENT OF THE POWER OF THE WESTERN UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC IN THE VILLAGE GNILCHE, PIDHAITSI REGION (BY ROMAN ZAKLYNSKYI'S DIARY)

Roman TIUTENKO

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History

Using the Diary of the writer and historian Roman Zaklynskyi the author analyzes the November events of the 1918 in the village Gnylche, Pidhaitsi gerion. The stages of the establishment of the Ukrainian power and organization of the authorities are highlighted in the essay.

Key words: Gnylche, Pidhaitsi, ZUNR, the Western Ukrainian People's Republic, Roman Zaklynskyi.

Стаття надійшла до редколегії 8.09.2016

Прийнята до друку 21.11.2016

---

²⁶ ЛННБ ім. В. Стефаніка, ВР. – Ф. 48 (Заклинські). – Оп. 1. – Спр. 151. – Арк. 4.

²⁷ Там само. – Арк. 4-5.